

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ В МЕТОДОЛОГІЇ ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ БІЗНЕС-АРХІТЕКТУРИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

APPLICATION OF THE INSTITUTIONAL APPROACH IN THE METHODOLOGY OF STUDYING THE PROCESS OF FORMING THE BUSINESS ARCHITECTURE OF THE BANKING SECTOR

У статті розглянуто бізнес-архітектуру банківського сектору як об'єкт наукового пізнання, який слід оцінювати в динаміці та розвитку. Висунуто гіпотезу про те, що інституціональний підхід може бути застосовано як науковий метод дослідження процесу формування бізнес-архітектури банківського сектору. Конкретизовано зміст низки понять, що розкривають ключові аспекти й складові частини інституціональної архітектоники, якими є структура, бізнес-архітектура та архітектоніка. Обґрунтовано необхідність створення раціональної конструкції бізнес-архітектури банківського сектору як єдиного цілого на основі принципів структурування, зв'язку та взаємозумовленості її елементів. В результаті дослідження ми дійшли висновку про те, що з позиції архітектоники бізнес-архітектура банківського сектору економіки є багаторівневою. Вона характеризується відносинами підпорядкування та субординації її елементів, а ієрархія є способом формування цієї структури та механізмом її функціонування.

Ключові слова: структура, архітектоніка, інституціональна архітектоніка, бізнес-архітектура, банківський сектор, бізнес-архітектура банківського сектору.

наукового познання, который следует оценивать в динамике и развитии. Выдвинута гипотеза о том, что институциональный подход может быть применен как научный метод исследования процесса формирования бизнес-архитектуры банковского сектора. Конкретизировано значение ряда понятий, раскрывающих ключевые аспекты и составляющие институциональной архитектоники, которыми являются структура, бизнес-архитектура и архитектоника. Обоснована необходимость создания рациональной конструкции бизнес-архитектуры банковского сектора как единого целого на основе принципов структурирования, связи и взаимообусловленности ее элементов. В результате исследования мы пришли к выводу о том, что с позиции архитектоники бизнес-архитектура банковского сектора экономики является многоуровневой. Она характеризуется отношениями подчинения и субординации ее элементов, а иерархия является способом формирования этой структуры и механизмом ее функционирования.

Ключевые слова: структура, архитектоника, институциональная архитектоника, бизнес-архитектура, банковский сектор, бизнес-архитектура банковского сектора.

УДК 336.71

<https://doi.org/10.32843/bses.57-21>

Рудевська В.І.

к.е.н., доцент кафедри банківської справи та фінансових технологій
Університет банківської справи

Rudevska Viktoriia
Banking University

В статье рассмотрена бизнес-архитектура банковского сектора как объект

The study examines the business architecture of the banking sector as an object of scientific knowledge, which should be evaluated in dynamics and development. Institutional aspects of the formation and development of economic systems, in particular in the banking system, have recently attracted more and more attention from scientists and government agencies. The article hypothesizes that the institutional approach can be applied as a scientific method for studying the process of forming the business architecture of the banking sector. The methodological foundations of the study of business architecture have common origins with the modern methodology of a holistic understanding of the structure of a business. The article concretizes the meaning of a number of concepts that reveal the key aspects and components of institutional architectonics: structure, business architecture and architectonics. The paper clarifies the relationship between the concepts of business architecture and architectonics, because in the scientific literature, they are often identified and there is no clear essential distinction. In the context of the study, the concept of structure presented as a kind of tectonic form of placement and interaction of key elements of the banking sector of the economy. The article substantiates the need to create a rational design of the business architecture of the banking sector as a whole based on the principles of structuring, communication and interdependence of its elements. The study concluded that from the point of architecture, the business architecture of the banking sector of the economy is multilevel. It is characterized by the relationship and subordination of its elements, and hierarchy is a way of forming this structure and the mechanism of its functioning. The hierarchy in the business architecture of the banking sector of the economy is its internal structural and organizational property. In summary, it should be noted that the transformation of the banking system through financial, economic and organizational transformations of all its elements on the principles of finding effective models of business architecture, its logical conclusion is the formation of its architectonics.

Key words: structure, architectonics, institutional architecture, business architecture, banking sector, business architecture of the banking sector.

Постановка проблеми. У вітчизняній науці сьогодні практично немає глибоких наукових досліджень процесу формування бізнес-архітектури банківського сектору. Поодинокі публікації із зазначеної теми не можуть відтворити достатньо повної та об'єктивної картини наукових знань про актуальні проблеми. Зазвичай відсутній підхід, за якого бізнес-архітектуру сприймають як цілісну оболонку всієї фінансово-економічної системи банківського сектору, а не лише окремих банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З кінця 90-х років ХХ ст. різко зріс інтерес до

інституціоналізму як напряму сучасної економічної думки та методологічної основи проведення наукових досліджень. Інституціональні аспекти формування й розвитку економічних систем, зокрема в банківській системі, останнім часом дедалі більше привертають до себе увагу з боку науковців та органів державного управління. Серед авторів таких досліджень варто виокремити таких, як А. Гриценко, І. Корчинський, Н. Савицька, О. Глущенко, Ю. Лопатинська, роботи яких ґрунтуються на інституціональній теорії у різних її напрямках і течіях, основопо-

ложні основи яких висвітлено у працях Д. Норта, У. Вільямсона, Р. Коуза та інших учених.

Постановка завдання. Метою дослідження є долучення до наукового аналізу методологічних аспектів процесу формування бізнес-архітектури банківського сектору з обґрунтуванням доцільності застосування інституціонального підходу та його органічного поєднання з основними принципами архітектоники як наукового методу, що дасть змогу обґрунтувати створення раціональної конструкції бізнес-архітектури банківського сектору як єдиного цілого на основі принципів структурування, зв'язку та взаємозумовленості її елементів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системний підхід як методологічна основа в економічних дослідженнях був найпоширенішим на початку 70-х років ХХ ст., оскільки давав змогу розглядати явища й процеси у взаємозв'язку через взаємозалежність їх окремих елементів, що давало можливість здійснювати аналіз та оцінювання стану, прогнозування тенденцій розвитку фінансово-економічних систем.

Наукове пізнання як методологія проникнення у сутність явищ та процесів вимагає системного дослідження саме поняття «бізнес-архітектура банківського сектору», яку ми з позицій системи трактуємо як сукупність елементів, що перебувають в організаційній та структурній єдності і, маючи емерджентні властивості, взаємодіють на основі функціональних, інформаційних, ієрархічних, просторово-територіальних та інших зв'язків. Елементами системи є такі її складові частини, які не можуть бути надалі поділеними, проте здатні утворювати підсистеми на основі зв'язків із зовнішнім середовищем. Система у своїй цілісності може бути самостійним об'єктом функціонування та управління в рамках, зокрема, системи вищого порядку.

Як об'єкт дослідження система повинна мати низку характеристик, зокрема:

- володіти організаційною впорядкованістю;
- цілісність має поєднуватись із подільністю на окремі елементи;
- взаємодіями між елементами має бути достатньою для утримання системи в цілісності, структурній підпорядкованості;
- взаємодія окремих елементів із зовнішнім середовищем не може загрожувати організаційній єдності.

Отже, з позицій системного підходу розгляд бізнес-архітектури банківського сектору як об'єкта наукового пізнання передбачає, що його належить оцінювати в динаміці та розвитку. У зв'язку з цим рамки об'єкта розширюються за рахунок аналізу та оцінювання змін, що відбуваються з вибраним об'єктом та охоплюють безпосередньо як процес цих змін, так і вплив інститутів, які його регулюють, тому в ширшому розумінні, згідно із системним

підходом, об'єкт нашого наукового дослідження – бізнес-архітектуру банківського сектору – можна трактувати як результат структурних, інституціональних, організаційно-економічних перетворень, формування в результаті таких трансформацій сучасної бізнес-моделі діяльності окремих комерційних банків та їх об'єднань у рамках системи банківського сектору економіки.

Відносно новим науковим напрямом дослідження економічних перетворень є інституційна архітектоніка. Наприкінці 1990-х років з появою наукових дискусій щодо реформування наявної фінансової архітектоники з'явилось поняття фінансової архітектоники як різновиду інституційної. Серед найбільш вагомих вітчизняних фундаментальних праць з цього напрямку слід відзначити колективну монографію «Інституційна архітектоніка й динаміка економічних перетворень», видану колективом науковців Інституту економіки і прогнозування НАНУ за редакцією професора А. Гриценка [1].

У ширшому розумінні архітектоніка – це головний принцип структурування, зв'язку та взаємозумовленості елементів цілого [1].

Предметом архітектоники є загальні закономірності побудови цілісних систем, визначальними рисами яких є самодостатність, внутрішня, єдність, завершеність [2].

В економічній теорії архітектоніка поєднує знання глибинної інституціональної структури, вміння будівництва й формування загального плану побудови цілісної системи інститутів, які формують новий каркас (архітектуру/архітектоніку) суспільно-економічної системи та політики.

В сучасних умовах на базі загальнофілософської методології архітектоники виник новий напрям соціально-економічних досліджень, а саме інституціональна архітектоніка, що пов'язано з процесами глобалізації, посилення інтегрованості різних природних, технічних, біологічних і соціальних систем, які все більше набувають характеру цілісності й стають самостійним об'єктом дослідження. Її предметом є загальні закономірності побудови цілісних систем, а її наукова методологія сформована на основі поєднання методу сходження від абстрактного до конкретного, покликано теоретично відтворювати й практично вдосконалювати цілісну структуру, і власного категоріального ряду, серцевину якого утворюють основні закони архітектоники [3].

Абстрагування як уявне виділення, виокремлення окремих елементів конкретної множини – це один з основних процесів пізнавальної діяльності, який дає змогу перетворити на об'єкт дослідження різні властивості предметів. Таке теоретичне узагальнення дає змогу відобразити основні закономірності досліджуваних об'єктів або явищ, вивчати їх, а також спрогнозувати нові незалежні закономірності. Аналогічний метод пізнання ми застосу-

вали щодо поняття бізнес-архітектури для аналізу процесу моделювання сучасної бізнес-архітектури банківського сектору. У процесі абстрагування прояви властивостей бізнес-архітектури виражаються через відносини між предметами та їх зв'язками з іншими предметами й середовищем.

Абстракція – це теоретичне узагальнення як результат абстрагування, яке ми розуміємо як відволікання у процесі пізнання чогось істотних сторін від невагомих властивостей, зв'язків об'єкта з предметом або явищем для виділення їх суттєвих, закономірних ознак.

З методологічної позиції такий метод наукового дослідження абсолютно придатний для дослідження такого складного поняття, як поняття бізнес-архітектури банківського сектору економіки.

Слід зауважити, що, поняття архітектоники використовується науковцями не лише в контексті визначення теоретико-методологічних засад дослідження ієрархічно структурованих систем, але й для означення певного соціально-економічного явища, пов'язаного з їх існуванням.

У рамках загальної архітектоники як найзагальнішого поняття для поглибленого аналізу її конструктивних елементів, що впливають на формування методології дослідження бізнес-архітектури банківського сектору економіки, можна виокремити такі її складові частини, як інституціональна архітектоніка, архітектоніка виробничих, інфраструктурних, соціальних, просторових систем, що разом утворюють скомпоновану за певним задумом (або стихійно) соціально-господарську систему. На кожний конкретний час дослідження компонування цієї системи та її архітектоніка відмінні від попереднього стану, а за відносної стабільності функціонування фундаментальних структур, що її утворюють, її актуальні структури можуть видозмінюватися залежно від інституціональних змін.

Коли йдеться про архітектоніку як найширше узагальнення, що обумовлює конструкцію та порядок суспільно-економічної організації банківського сектору економіки, необхідно конкретизувати зміст низки ключових понять, що розкривають його окремі аспекти та є його складовими частинами.

Серед них можна виокремити зокрема поняття структури, яке найчастіше розглядають як сукупність зв'язків між частинами якогось об'єкта. З позицій системного методу поняття «структура» походить від латинського "strukture" («будівництво», «облаштування», «зв'язок або розташування складових частин») [4].

Водночас варто наголосити на наявності зв'язку між поняттями «структура» та «організація». Наприклад, формальна й неформальна структури банківського сектору організовані певним чином, проте їх організація відбувається за різними принципами й законами, які відображають не тотожні за змістом процеси та формалізують

відмінні взаємозв'язки між частинами. Перебуваючи одночасно в одному середовищі банківського сектору економіки, вони разом створюють його бізнес-архітектуру, що, наприклад, виявляється у потребі закладання в такій архітектурі механізмів запобігання фінансовому шахрайству та отриманню доходів незаконним шляхом.

В контексті нашого дослідження слід говорити про структуру як своєрідну тектонічну форму розміщення та взаємодії ключових елементів банківського сектору економіки, яка, будучи доповненою фінансово-економічними зв'язками між ними, виникнення яких зумовлено існуванням спільної мети функціонування всіх елементів цієї структури, а механізм досягнення якої передбачає оптимізацію взаємодії між елементами, перетворюється на бізнес-архітектуру.

Вважаємо також, що доцільно уточнити співвідношення понять «бізнес-архітектура» та «архітектоніка», оскільки в науковій літературі досить часто спостерігається їх отождошення та відсутнє їх чітке сутнісне розмежування.

Базовий підхід, закладений засновниками відповідного наукового напрямку, визначає інституціональну архітектоніку як «фундаментальну структуру інститутів, що складається з правил, норм, стереотипів, традицій, настанов та інших соціальних утворень у їх співвідношенні із загальним естетичним планом побудови цілісної соціальної системи» [1]. Він тією чи іншою мірою реалізується в сучасних наукових дослідженнях.

Зокрема, Н. Савицька [5], досліджуючи інституціональну архітектоніку суб'єкта господарювання, визначає її як ієрархічну структурно-функціональну взаємодію персоналізованих, цілісних та множинних суб'єктів, у якій вони доповнюють один одного, залишаючись відносно самостійними в процесі суспільного відтворення.

В монографії «Інституційна архітектоніка: об'єкт, теорія й методологія» А. Гриценко виділив три основних закони інституціональної архітектоники, а саме закон рівноваги, закон усереднення (або закон золотієї середини) і закон структуризації (або золотого перерізу), які мають універсальний характер і діють у всіх цілісних відкритих системах, природних технічних, біологічних, соціальних тощо [6].

Ми вважаємо досить аргументованою думку О. Глуценко, з якою ми цілком погоджуємося, що «архітектура» та «архітектоніка» є близькими поняттями, відмінність між якими полягає у визначенні ролі ієрархії під час розкриття сполучення між їх елементами. Поняття «архітектура» передбачає певну ієрархічність у сполученні її складових частин. Архітектоніка, навпаки, передбачає розгляд розташування елементів та сполучень між ними незалежно від того, чи мають вони характер ієрархії. Оскільки ієрархія є одним з різновидів

таких зв'язків, можна стверджувати, що поняття «архітектоніка» є ширшим, ніж поняття «архітектура» завдяки більш широкому спектру сполучень між складовими елементами [7].

З позиції архітектоніки бізнес-архітектура банківського сектору економіки як багаторівнева структура характеризується відносинами підпорядкування та субординації її елементів, а ієрархія є способом формування цієї структури та механізмом її функціонування. Причому ієрархія в бізнес-архітектурі банківського сектору економіки є її внутрішньою структурно-організаційною властивістю, іманентно їй притаманною. З іншого боку, ієрархія банківського сектору також проявляється щодо навколишнього середовища, в якому вона інституціоналізована, та підпорядковується вимогам і законам ієрархії щодо загальної архітектоніки як банківської, так і фінансової системи, а також усієї національної економіки. Саме тому фінансово-економічні та організаційні перетворення в банківському секторі, пов'язані з формуванням його бізнес-архітектури, мають відбуватися з урахуванням спрямування й динаміки перебігу аналогічних процесів в інших галузях і сферах національної економіки задля дотримання загальної збалансованості всієї фінансово-економічної системи.

У своїй роботі [8] Євген Зіндер стверджує, що методологічні засади дослідження бізнес-архітектури банківського сектору мають спільні витоки із сучасною методологією цілісного розуміння побудови та влаштування бізнесу у вигляді архітектури підприємства, або корпоративної архітектури (англ. "enterprise architecture"), тобто як деякого об'єкта управління, який забезпечує в бізнесі загальний погляд на логіку його функціонування та взаємопов'язаність частин у єдине ціле.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнюючи, маємо зазначити, що трансформація банківської системи шляхом фінансово-економічних та організаційних перетворень усіх її елементів на принципах пошуку ефективних моделей бізнес-архітектури своїм логічним завершенням має формування її архітектоніки. Згідно з вимогами основних законів архітектоніки, вся фінансово-економічна система, що сформувалась у банківському секторі економіки, потребує переходу до іншої траєкторії розвитку на засадах кращої загальної збалансованості та узгодженості між окремими її ланками для досягнення такого стану рівноваги, за якого інтереси всіх суб'єктів економічного процесу, пов'язаного з банківською діяльністю, були б забезпечені доходами, адекватними їх місцю та ролі в цій системі. Умовою забезпечення можливості досягнення такої траєкторії розвитку є вдосконалення бізнес-архітектури банківського сектору економіки на засадах інтегрування інституційного й системного підходів, яке передбачається методологією інституціональної архітектоніки. З методологічної позиції інституці-

оналізм може бути використаний для дослідження бізнес-архітектури банківського сектору економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Институциональная архитектура и динамика институциональных преобразований / ред. А. Гриценко. Харьков : Форт, 2008. 928 с.
2. Сосновська О. Методологія побудови фінансової архітектоніки підприємств зв'язку. *Інноваційна економіка*. 2019. Вип. 1–2 (78). С. 107–112. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/28840/1/O_Sosnovska_IE_1-2_FITU.pdf (дата звернення: 01.10.2020).
3. Корчинський І. Організаційно-економічні перетворення в аграрній сфері та формування її архітектоніки : дис. ... докт. наук : спец. 08.00.03. Львів, 2019. 502 с.
4. Семенов А. Этимологический словарь русского языка. Москва : Юнвес, 2003. 704 с.
5. Савицька Н. Архітектоніка суб'єкта господарського розвитку: інституціональний підхід. *Ефективна економіка*. 2012. Вип. 11. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=efek_2012_11_55 (дата звернення: 30.09.2020).
6. Гриценко А. Институциональная архитектура: объект, теория и методология. Постсоветский институционализм : монография / под ред. Р. Нурева, В. Дементьева. Донецк : Каштан, 2005. 480 с.
7. Глуценко О. Фінансова архітектоніка: теоретико-методологічний аспект. *Наука й економіка*. 2013. Вип. 4(32). Т. 1. С. 43–52.
8. Зіндер Е. Архитектура предприятия в контексте бизнес-реинжиниринга. Ч. 2. *Intelligent Enterprise*. 2008. Вип. 4(180). URL: <https://www.iemag.ru/master-class/detail.php?ID=15745> (дата звернення: 02.10.2020).

REFERENCES:

1. Hrytsenko A. (2008) *Ynstyutysyonal'naia arkhytektontyuka y dynamyka ynstyutysyonal'nykh preobrazovanyj* [Institutional architectonics and dynamics of institutional changes]. Kharkov: Fort. (in Russian)
2. Sosnov's'ka O. (2019) *Metodolohiia pobudovy finansovoi arkhitektoniky pidpriemstv zv'iazku. Innovatsijna ekonomika* [Methodology of building financial architecture of communication enterprises]. *Innovative economy*, no. 1–2 (78), pp. 107–112. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/28840/1/O_Sosnovska_IE_1-2_FITU.pdf (accessed 01 October 2020).
3. Korchyns'kyj I. (2019) *Orhanizatsijno-ekonomichni peretvorennia v ahrarnij sferi ta formuvannia ii arkhitektoniky* [Organizational and economic transformations in the agricultural sector and the formation of its architecture] (PhD Thesis). Lviv. (in Ukrainian)
4. Semenov A. (2003) *Etymolohycheskyj slovar' russkoho iazyka* [Etymological Dictionary of the Russian Language]. Moscow: Yunves. (in Russian)
5. Savyts'ka N. (2012) *Arkhitektonika sub'iekta hospodars'koho rozvytku: instyutysyonal'nyj pidkhid* [Architectonics of the subject of economic development: an institutional approach]. *Efficient economy*, no. 11.

URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=efek_2012_11_55 (accessed 30 September 2020).

6. Hrytsenko A. (2005) *Ynstytutsyonal'naia arkhytektontyka: ob'ekt, teoryia y metodolohyia. Postsovetskyj ynstytutsyonalizm* [Institutional architecture: object, theory and methodology. Post-Soviet institutionalism]. Donetsk: Kashtan. (in Russian)

7. Hluschenko O. (2013) Finansova arkhytektontyka: teoretyko-metodolohichnyj aspekt [Financial architectonics: theoretical and methodological aspect]. *Science and economics*, no. 4(32), vol. 1, pp. 43–52.

8. Zynder E. (2008) Arkhytektura predpnyatya v kontekste byznes-reynzhynrynya [Enterprise architecture in the context of business reengineering]. *Intelligent Enterprise*, no. 4(180), ch. 2. URL: <https://www.iemag.ru/master-class/detail.php?ID=15745> (accessed 02 October 2020).